

واکاوی فقهی ارزش زمانی پول

کرسی نظریه پردازی با موضوع واکاوی فقهی ارزش زمانی پول با سخنرانی حجت‌الاسلام محمدنقی تولمی و نقد دکتر احمدرضا صف‌ا در موسسه فقهی دارالنفلیین امام عصر ^(علیه‌السلام) قم برگزار شد

آقای عباس حائری، دبیر علمی جلسه، درباره این نشست و ضرورت برگزاری آن، گفت: این نشست به‌کوشش مؤسسه دارالنفلیین امام عصر ^(علیه‌السلام) که تحت اشراف آیت‌الله محسن فقیهی سال‌هاست، مشغول تربیت طلاب و ترویج فقه، اصول و معارف اهل بیت ^(علیهم‌السلام) است، شکل گرفته است. تاکنون جلسات متعددی برگزار شده و این نشست یکی دیگر از تلاش‌های این مؤسسه در جهت برگزاری کرسی‌های نظریه‌پردازی است. این‌گونه اقدامات که به مرور ادبیاتی که در حال شکل‌گیری در درون حوزه علمیه است و دانشی که در حوزه علمیه قم و در زمان حاضر تولید می‌شود، می‌پردازد، بسیار کم است؛ لذا این اقدام مغتنم و بسیار مفیدی است. متقدم، امروز از آثار و کتب تراث عالمان اطلاع داریم و می‌دانیم، این‌ها چه کتاب‌ها و مباحث فقهی و اصولی داشتند و چه دیدگاهی داشتند.

با مرور مباحثی که در حوزه تدریس می‌شود، نهایتاً تا قرن دوازده و سیزده جلو می‌آییم. طلاب از اتفاقاتی که نقداً و متناسب با نیاز روز در حوزه علمیه شکل می‌گیرد، اطلاع چندانی ندارند؛ این‌گونه نشست‌های علمی می‌تواند، کمک شایانی به اطلاع یافتن از تحولات نماید. جا دارد از مؤسسه دارالنفلیین امام عصر ^(علیه‌السلام) تشکر کنیم و زحماتشان را بسیار گزار باشیم. ان‌شاء‌الله این‌گونه حرکت‌ها ادامه پیدا کند؛ زیرا ترویج دانش، مبتنی بر توجه به دانش است. امیدواریم این گام مثمر ثمر، ادامه داشته باشد و این مسیر همچنان پایدار، پیش برود.

استاد تولمی به‌عنوان «ارائه‌دهنده» موضوع «ارزش زمانی پول» را که رساله سطح چهار حوزه ایشان بود، بیان کرد. این اثر تبدیل به کتاب شده و جایزه کتاب سال حوزه را کسب کرده است؛ لذا هم اثر ارزشمند است؛ چون موضوع مرتبط با «فقه اقتصاد» از ریشه‌ای‌ترین مسائل جامعه ماست و هم نشان می‌دهد که محقق ارجمند، به‌خوبی به این بحث پرداخته است.

وی ضمن شرح ابتدایی ماهیت پول و تعاریف مختلف آن، افزود: در این مبحث با تعریفی ساده از پول جلو می‌رویم و آن، تعریف پول به کارکردهایش است. پول آن چیزی است که ابزار مبادله است و واحد سنجش ارزش است؛ مثلاً اگر می‌خواهید بگویید، گوسفند چه مقدار ارزش دارد، نمی‌گویید: «سه کیلو پرتغال ارزش دارد»؛ بلکه می‌گویید: «سه‌میلیون تومان ارزش دارد». همچنین پول، ابزار ذخیره ارزش است؛ مثلاً کارگر، چاهی را می‌کند و می‌خواهد از زحمتی که الآن کشیده، در آینده استفاده کند؛ ازاین‌رو پول می‌گیرد.

• **پول ارزشی دارد که در طول زمان کاهش است**

در اقتصاد درباره پول، نظریه «ارزش زمانی پول» بیان شده و به‌اندازه‌ای مهم است که اقتصاددانان گفته‌اند: «اگر این نظریه وجود نداشت، بازارهای مالی شکل نمی‌گرفت». این نظریه می‌گوید: «پول ارزشی دارد که در طول زمان، کاهش است». به‌عبارت ساده‌تر، هزارتومان امروز، ارزشش از هزارتومان سال دیگر، بیشتر است.

برخی فکر می‌کنند که ارزش پول یعنی قدرت خرید؛ درحالی‌که نظریه ارزش زمانی پول می‌گوید: اگر تورم نباشد، بازهم ارزش پول امسال از سال آینده بیشتر است.

آنچه این موضوع را حساس می‌کند، بحث توجیه ریاست، یکی از فایده‌هایی که در اقتصاد سرمایه‌داری بر بحث ارزش زمانی پول مترتب کردند، توجیه ریاست. مبتنی بر نظریه ارزش زمانی پول، نه‌تنها گرفتن ربا جایز بلکه لازم است. از دیدگاه فکر اقتصاد سرمایه‌داری، معنا ندارد که چیز با ارزشی داد و چیز کم‌ارزشی گرفت. از نظر فقهی اگر در قرض، یک‌میلیون تومان، یک‌میلیون و صد هزار تومان بشود، ربا و حرام است؛ اما آن‌ها می‌گویند: ربا به‌دلیل ارزش زمانی پول است. اگر ارزش زمانی پول پذیرفته شود، پرسیده می‌شود که آیا ربا را هم بپذیریم، یا ارزش زمانی پول را رد کنیم و ربا را هم رد کنیم؟ من در تالشم، میان نظریه ارزش زمانی پول و حرمت ربا، آشتی برقرار کنم.

ارزش زمانی پول، سه بحث دارد: «اعتبار فقهی، گستره اعتبار و کارکردش» که اکنون تمرکز بر بحث اول است.

بیش از ده فرع فقهی پیدا کردیم که فقها حکمشان را به توجیهی که امروزه به آن ارزش زمانی پول می‌گوئیم، مستند کرده‌اند. همین امر نشان می‌دهد، فقها نظریه ارزش زمانی پول را پذیرفته‌اند.

۱. **شرط تقابض در بیع صرفه**: فقها می‌گویند: اگر بخواهد درهم با درهم یا درهم با دینار مبادله شود، باید در مجلس عقد، قبض شود. می‌گویند: اگر قبض، در مجلس انجام نشود، معامله بروی می‌شود. ربا وقتی بود که یک طرف، نسبت به‌طرف دیگر زیادت داشته باشد؛ اما اینجا که زیادتی نیست. می‌گویند: زیادت حکمی به‌علت زمان است. زمان، باعث می‌شود که ارزش درهم فردا، کمتر از درهم امروز باشد.

۲. **بیع سلف**: در بیع سلف باید پول را الآن بدهم و کالا را سال بعد بگیرم. شرط بیع سلف، اخذ تمام ثمن همان اول است. حالا اگر می‌خواهم دو کیلو پرتقال سلفی به دویست تومان بخرم، اگر صد تومان الآن بدهم و صد تومان هنگام تحویل کالا، فقها معتقدند، کل بیع نسبت به دو کیلو پرتقال باطل است! این‌گونه نیست که بیع یک کیلوی آن درست و بیع یک کیلوی دیگر باطل باشد. علتش چیست؟ گفته‌اند: نسبت به آن صد تومان نسبه، باطل است؛ چون شرط بیع سلف رعایت نشده؛ اما نسبت به صد تومان نقدی نیز باطل است؛ زیرا باعث جهل در مقدار میبع می‌شود. مقدار پرتقالی که در برابر صد تومان نقد قرار می‌گیرد، بیشتر از صد تومان نسبه است؛ ولی مقدار دقیق آن برای طرفین معلوم نیست. این مسئله نیز نشان می‌دهد، پول، الآن، ارزش بیشتری دارد.

در ادامه دکتر احمدرضا صف‌ا، ناقد جلسه، درباره ارزش پول گفت: مقام معظم رهبری یک فتوای مهمی دارند؛ ایشان قبلاً قائل به جریان ارزش دین نبودند؛ اما اکنون ایشان می‌فرمایند: حتماً باید جریان شود. هر کسی می‌خواهد به شما دینی را پس بدهد، باید شاخص تورم بانک مرکزی را لحاظ کند. ایشان در رساله آموزشی‌شان هم فرموده‌اند: اگر به کسی پولی را قرض بدهید و بعد بگویید، هرفت خوارستی به من پس بدهی، براساس شاخص تورم بانک مرکزی به من پس بده، این شرط ربا نیست. از آن‌طرف می‌گویند: اگر شرط نکرده باشیم، چه؟ ایشان می‌فرمایند: اگر ارتکاز عرف این است که نیازی نیست؛ مانند رهن لازم نیست، جریان ارزش شود؛ اما در غیر این موارد، لازم است، بر

یک عنصر از ۹ عنصر ارزش‌زای پول است که باید در مباحث فقهی لحاظ کرد. قدرت سرمایه‌گذاری پول، یکی از عناصر ارزش‌زای پول است که از ادله اقتصاددانان بر ارزش زمانی پول است. می‌توان یک دلار امسال را سرمایه‌گذاری کرد که سال بعد، دو دلار شود؛ ولی یک دلار، سال بعد این فرصت یکساله را نسبت به یک دلار سال قبل از دست داده است.

این پژوهشگر فقه اقتصادای در ادامه بحث خود، گفت: ما یک امر توصیفی را قبول کردیم که ارزش پول در طول زمان، کاهشی است. ارزش پول امری اثباتی است؛ اما در عالم فقه و امور دستوری، باید «هست‌ها» را به «بایدها» و «نبایدها» تبدیل کنی. باید با لحاظ غرض و نیازی که داری، با توجه به آن امر اثباتی و توصیفی که قبول کردی، حکمی اعتبار شود.

در این مرحله می‌گوییم، ما دو گونه فعالیت اقتصادی داریم: فعالیت اقتصادی استثماری و انتفاعی که دنبال سود بردن است و فعالیتی که اقتصادی و مالی است؛ اما انتفاعی نیست؛ مانند قرض، هبه و وقف. قرض، فعالیتی غیرانتفاعی است؛ لذا رمز حرمت ربا، همین است که چون فعالیت غیرانتفاعی است، سود مالی نباید داشته باشد.

حرمت ربا به این معنا نیست که ارزش پولی که امروز قرض می‌دهم، بیشتر از ارزش پول فردا نیست. نه واقعاً ارزشش بیشتر است و ما نمی‌توانیم، این را زیرسؤال ببریم؛ بلکه نکته این است که فعالیت غیرانتفاعی نمی‌تواند مستند به ارزش درآمدزا باشد؛ از این‌رو در عین پذیرش ارزش زمانی پول، حرمت ربا را معقول می‌دانیم.

دکتر صف‌ا در تکمیل سخنان خود گفت: من هیچ خلطی نکردم؛ چون بحث دو قسمت بود و من قسمت اول را توضیح دادم؛ چون مقدمه قسمت دوم می‌شود. آن چیزی که درباره مالیت و زمان گفتم، تماشش مقدمه برای این موضوع بود.

در قسمت دوم می‌خواهیم ببینیم، آیا در طول زمان، ارزش پول دست‌خوش تغییر می‌شود؟ ارزش را «قیمت» معنا کردیم. برای این مفهوم باید ابتدا ببینیم، پول چیست؟ اقتصاددان‌ها پول را براساس وظائف، تعریف می‌کنند. پول چیزی است سه کار بکند: این سه کار براساس عرف و عقلا گفته شده است؛ نه براساس اعتبار؛ ۱. باید بتوانید با آن مبادله کنید؛ ۲. ارزش کار یا خدمت انجام‌شده؛ ۳. ارزش الآن را به آینده منتقل کند.

باتوجه به این تعریف، پول خودش ارزش ذخیره نمی‌کند و کالا در حقیقت به‌وسیله پول ارزش ذخیره می‌کند.

پول، ارزش مبادله‌ای محض اشیا و ابزار انتقال ارزش خدمت، کالا و سرمایه است. آقای تولمی گفت: من اگر با پول، یک دستگاه تولیدی بخرم، یک دلارم، سال بعد دو دلار می‌شود. شما در اینجا پول را تبدیل به سرمایه کردید؛ وگرنه همان یک دلار را بگذارید، نمی‌زاید! اما سرمایه زایش دارد. سرمایه با آزاد کردن استهلاك زایش می‌کند. نیروی کار با سرمایه می‌شود دو دلار. پول، سرمایه نیست؛ اما راحت‌ترین چیزی است که تبدیل به سرمایه می‌شود. این پول را شما صد سال هم بگذارید، ارزشش نه بالا می‌رود و نه پایین می‌آید.

• **پول نه کالا است نه سرمایه**

پول نه کالا است نه سرمایه است. پول وسیله سنجش است. پول چیزی است که عقلاً برای مبادله التزاع کرده‌اند. پول خودش کالا نیست؛ پس ارزش کالا بالا و پایین می‌رود نه پول.

پول مالیت دارد؛ اما ابزار سنجش مالیت اشیا نیز هست. مالیت دارد؛ چون آن چهار شرط مالیت فقهی را دارد؛ اما باید توجه داشت که پول ابزاری برای سنجش میزان و نسبت مالیت اشیا به همدیگر به اعتبار عقلاست؛ لذا ارزش آن نمی‌تواند، دست خوش تغییر باشد؛ وگرنه نقض غرض می‌گردد.

استاد تولمی در دفاع از مطالب خود گفت: به‌هرحال اگر قبول کردیم، پول مالیت دارد، ناچاریم بپذیریم، مانند سایر اشیا ارزش دارد و ارزشش بالا و پایین می‌رود.

اینکه شما گفتید: یک دلار را بگذارید نمی‌زاید، بله! نمی‌زاید؛ اما همین پولی که نمی‌زاید، اگر تبدیل به ماشین شد و سال آینده دو دلار شد؛ پس منشأ دو دلار شد و ارزش یک دلار سال قبل که منشأ حصول دو دلار شده است، از دلار امسال بالاتر است.

وی در نکته یابانی گفت: با طرح چنین موضوعاتی، می‌توان استعداد نهفته درون علم فقه را برای پاسخ‌گویی به بسیاری از شبهات و مشکلات کشف شود.

ممکن است گفته شود، دلیل حرمت ربا، قرآن، سنت، اجماع یا عقل است؛ پس ادله اربعه موافق حرمت ریاست؛ اما این فضا برای مقابله با نظریه رقیب که نه‌تنها ربا را جایز بلکه لازم می‌داند، کافی نیست؛ زیرا اقتصاد سرمایه‌داری، قرآن را قبول ندارد. او می‌گوید: دلایل متعددی بر جواز ربا دارم که یکی از آن‌ها ارزش زمانی پول است.

فقیه در دوران جدید باید بتواند، با نظریه‌هایی مقابل مقابله کند و ادله آن‌ها را با روش علمی رد کند. اساس شکل‌گیری این جلسه این بود که نشان دهیم، چگونه می‌توان با کمک فقه پاسخ‌گوی ادله نظریه مقابل بود.

دکتر صف‌ا نیز در جمع‌بندی خود گفت: شهید صدر بحثی درباره پول دارد که پول‌های قبل با پول‌های جدید، فرق دارد؛ پول‌های قدیم، نقره و طلا بود و شأن کالایی داشت. اینکه قبض بیع سلف باید در مجلس باشد، برای پول‌های قدیم است که احکامش متفاوت است و شاید با الآن متفاوت باشد. آن زمان، درهم را کاهش و افزایش می‌دادند و روایات گاهی ناشی از آن است؛ از این‌رو فقیه باید به تاریخ نیز مسلط باشد. پول، کالا، سرمایه و پس‌انداز نیست؛ ولی قابل تبدیل به همه آن‌هاست.

• اخبار کوتاه ایــــران

• **توزیع بنزین معمولی و یورو۲ در کلانشهرها ممنوع شد:**

سخنگوی اتحادیه جایگاه‌داران سوخت: توزیع بنزین معمولی و یورو ۲ در کلانشهرها ممنوع است و در تهران فقط بنزین یورو ۴ و سوپر توزیع می‌شود.
مصرف روزانه بنزین در استان تهران حدود ۲۰ میلیون لیتر است که دو برابر کشوری مثل ترکیه است.

• **افزایش ۳۹.۵ درصدی قیمت مسکن در یکسال:** بر اساس آمار مرکز آمار ایران، قیمت مسکن در کشور طی دیماه امسال در مقایسه با دیماه سال گذشته ۳۹.۵ درصد افزایش یافته است.
نیز طی دیماه امسال قیمت مسکن نسبت به ماه قبل از آن ۲.۸ درصد افزایش یافته است.

• **ذخایر ارزی کشور بیش از ۲۰ میلیارد دلار افزایش یافت:** رئیس‌کل بانک مرکزی: ذخایر ارزی کشور بیش از ۲۰ میلیارد دلار افزایش یافته و در خارج از کشور در دسترس ما قرار دارد؛ پس هیچ مشکلی در تأمین ارز نداریم.

• **بهترین و بدترین استان‌های کشور در میزان بارندگی:** براساس آمار بارش‌ها در کشور تا اول بهمن ۱۴۰۱، در حالی که قم با کاهش ۶۵ درصدی نسبت به میانگین درازمدت، بدترین خشکسالی را در بین ۳۱ استان تجربه می‌کند، روزگار بوشهر با ۶۱درصد بارندگی بیشتر از میانگین ۵۴ساله، کاملاً خوب است.
تعداد استان‌هایی که درحال حاضر در شرایط ترسالی هستند به عدد ۱۰ رسیده است و استان‌های قم، سمنان، قزوین، آذربایجان شرقی، البرز و تهران همچنان در بدترین شرایط خود به نسبت میانگین ۵۴ ساله قرار دارند.

• **شناسایی ۵۷ کارگاه جعل اسکناس و ارز و سکه:** سخنگوی فراجا: بیش از ۳۰۰ نفر از متخلفین بازار ارز شناسایی و دستگیر شدند. ۶۳۲ قطعه طلا و سکه تقلبی نیز کشف شده است.
۵۷ کارگاه جعل اسکناس و ارز و سکه از اول سال شناسایی و ۱۷۰ نفر دستگیر شدند.

• **بخشی از دارایی‌های مسدود شده ایران آزاد شد:** معاون اول رئیس‌جمهور: دشمنان با تمام توان خود برای ضربه زدن به اقتصاد کشور بسیج شده‌اند. چند روز گذشته چند میلیارد دلار از دارایی‌های ارزی مسدود شده کشور آزاد شد و در چرخه اقتصاد قرار گرفت.

• **شرایط جدید خریداران خودرو اعلام شد:** در ثبت‌نام خودرو امکان ثبت‌نام برای متقاضیان دارای پلاک فعال انتظامی (نصب بر روی خودرو) میسر نمی‌باشد.
در جدیدترین شرایط، خرید خودرو در بورس کالا تنها افرادی می‌توانند در فروش خودرو توسط خودروسازان شرکت کنند که وجه خودرو در حساب‌هایشان موجود است و مبلغ خودرو از طریق بانک مسدود می‌شود. البته هر کد بورسی صرفاً امکان ثبت سفارش بر روی یک کد عرضه از مجموع عرضه‌های روز انجام معامله را دارد و ثبت سفارش برای اشخاص حقوقی مجاز نیست.
حداقل سن متقاضیان خرید خودرو ۱۸ سال و ملزم به ارائه گواهینامه خودرو حداقل پایه سوم می‌باشند.

• **هزینه تقریبی حج ۱۴۰۲ اعلام شد:** نماینده ولی فقیه در سازمان حج و زیارت: یک میلیون و ۵۰ هزار نفر زائر در صف برای سفر حج هستند که بسیاری نشانان بالا رفته و باید کاری کنیم که زودتر مشرف شوند. هزینه حج سال آینده حدوداً ۱۵۰ میلیون تومان است.

• **۱۲ تیم تروریستی در ایران دستگیر شدند:** وزیر اطلاعات: کشور در موضوع امنیت و منافع ملی با جدیت با دشمنان برخورد خواهد کرد.
بیش از ۱۲ تیم تروریستی توسط سربازان گمنام امام زمان ^(علیه‌السلام) در مدت کوتاهی دستگیر شده‌اند، این تیم‌ها که قصد خرابکاری در داخل کشور را داشتند به رژیم صهیونیستی متصل بودند. این تیم‌های تروریستی قصد داشتند با عملیات‌های مختلف انتقام شکست خود را از فتنه‌ها بگیرند.

• **ایران جزو ۵ کشور برتر رادیوداروها:** رئیس سازمان انرژی اتمی: ایران در رزمه ۵ کشور برتر دنیا در حوزه تولید رادیوداروهاست. تمامی نیازهای کشور را می‌توانیم پاسخگو باشیم.

• **پخش پرس‌تی‌وی و العالم از ماهواره‌های غیراروپایی:** رئیس صدا و سیما: بعد از اینکه شبکه‌های برون مرزی ما توسط ماهواره‌های اروپایی تحریم شدند، با ماهواره‌های غیراروپایی ارتباط برقرار کنیم و اکنون آن مناطق پوشش داده می‌شود.
• **رکوردشکنی افزایش شرکت‌های دانش‌بنیان:** رئیس مرکز شرکت‌های دانش‌بنیان معاونت علمی ریاست جمهوری: تا امروز بیش از ۸۰۱۲ شرکت دانش‌بنیان تأیید شدند و در سال ۱۴۰۱ در افزایش تعداد شرکت‌ها رکوردشکنی داشتیم. در هر ماه ۲۰۰ شرکت جدید و ۲۰۰ شرکت که در فرایند تمدید هستند را ارزیابی کرده که جمعاً ۸۰۰ شرکت ارزیابی می‌شوند.

• **امکان تماس تصویری در ۳ پیام‌رسان ایرانی:** وزیر ارتباطات: امکان تماس صوتی و تصویری با کیفیت در پلتفرم‌های ایرانی بله، روبیکا و سروش‌پلاش وجود دارد. هنوز همه مردم از امکانات پیام‌رسان‌های داخلی اطلاع کافی ندارند و از این جهت لازم است مدیران این پلتفرم‌ها در خصوص معرفی توانمندی و امکانات آنها به عموم مردم تدبیر جدی کنند.

• **روسیه بزرگ‌ترین سرمایه‌گذار در ایران:** رئیس کل سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران: در یک سال گذشته روسیه با ۲.۷ میلیارد دلار بزرگ‌ترین سرمایه‌گذار در ایران بوده که در دو طرح نفتی سرمایه‌گذاری کرده است.

• **حمله ناموفق به یکی از مراکز وزارت دفاع:** روابط عمومی وزارت دفاع: شامگاه هشتم بهمن ۱۴۰۱ حوالی ساعت ۲۳:۳۰ حمله ناموفق با استفاده از ریزپرنده به یکی از مجتمع‌های کارگاهی وزارت دفاع صورت گرفت و خوشبختانه با پیش‌بینی‌ها و تمهیدات پدافندی صورت گرفته، یکی از آنها مورد اصابت پدافند هوایی مجتمع و در فرود دیگری آنها در تله‌های پدافندی گرفتار و منفرج شدند. خوشبختانه این تهاجم ناموفق تلفات جانی نداشته و آسیب جزئی به سقف کارگاه وارد نموده و خللی در تجهیزات و مأموریت‌های مجموعه ایجاد نکرده است.

• **ساخت پهباد عیب‌یاب دکل برق:** پژوهشگران ایرانی پهبادی را طراحی کردند که می‌تواند خرابی‌های دکل برق را تشخیص دهد.
• **تولید داروهای جدید توسط نخبگان ایرانی:** رئیس سازمان غذا و دارو از تولید داروی افزایش ضد سرطان، داروی بیماران خاص، تولید دستگاه شتاب‌دهنده خطی و تولید ماده اولیه استامینوفن توسط نخبگان ایرانی خبر داد.